

Bakk István

## Bálint Gábor szülőföldje

(Szentkatolnai Bálint Gábor Emlékkonferencia 2013. április 13. Budaörs-i előadás)

„Szentkatolnai Bálint tagadta a magyar nyelv finnugor eredetét, ugyanakkor a 19. század végi ugor-török háborúban a török eredeztetést sem támogatta, hanem azt állította, hogy a magyar a 150 milliós turáni nyelvek egyik önálló ága, s a hun és szkíta nyelvvel hozta kapcsolatba.”

Szentkatolnai Dr. Bálint Gábor korának legtöbbet szenvedő világgutatója, Kőrösi Csoma Sándor szellemi örököse.

Bálint Gábor *Szentkatolnán* született 1844. március 13-án, egy szerdai napon, hajnalban, a későbbi orientalista nyelvtudós, kelet-kutató, eszperantista, kolozsvári egyetemi tanár. A születési hely: Szentkatolna; ennek a helységnek a neve a mai tudásunk szerint elsőként az 1332-es pápai tizedjegyzékben fordul elő *Sancta Katherina* néven. További források szerint: *Zenthkatholna* (1533-ból, Székely Oklevéltár, IV. kötet p. 13.) *Szent-Katolna* (1561-ből, Székely Oklevéltár, V. köt. p. 81.) *Szent Katolna* (1694-ből, Székely Oklevéltár, IV. k. p. 333.)



Szentkatolna új címere

A későbbiekben egybeírva, *Szentkatolna* néven szerepel. A helységet temploma védőszentjéről Alexandriai Szent Katalin (Catalina) vértanúról nevezték el. (Kiss Lajos, FNEtSz, 560). A XVI. század első felében azután, az elkezdődő hitújítás következtében ebben a térségben is számos falu lakossága tért át papjával együtt a református hit-

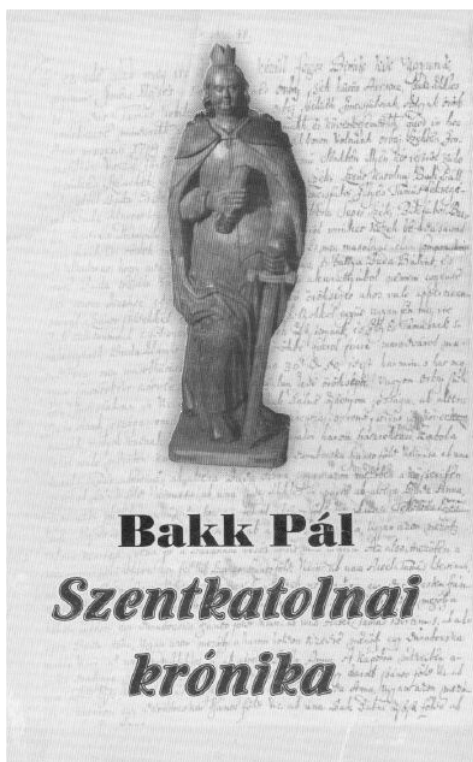
re. A Felsőháromszéki-medence központi részén elterülő község vallásfelekezeti megoszlás tekintetében a térségben vízvonalstónak számít. A község délnyugati falvai, Kézdimartonfalva és Kézdimárkosfalva lakosságának többsége a hitújítás óta református vallásfelekezethez tartozik, az északkeletre eső Hatolyka, Szentkatolna, valamint Imecsfalva lakói – a községtől északkeletre elterülő többi községgel együtt – a katolikus vallás hívei maradtak. Ezért Felsőháromszéknek ezt a területét hagyományosan a nép még ma is Szentföldnek nevezi, központja Esztelnek lévén. (Bakk Pál: Szentkatolnai krónika: Hely- és művelődéstörténeti dolgozatok, Ambrózia: Kézdivásárhely, 2001. p. 111.) Tehát mi is Kézdivásárhelyről, a hazafiság e szent földjéről, átlépünk a vallás szent földjére Szent Katolnára.



Szentkatolnai templom

De Szentföld előttünk nem csak az, hanem szent Háromszéknek minden hantja, mert azt a szabadság védelmében kiöntött vér öntözi és szentesít mindenhol. Kézdivásárhelyről Zabolára vezető út mellett fekszik *Szent-Katolna*, éppen azon ponton, hol a Kászon vize a Feketeüggel egyesül. Itt az átjáratot *Kecserévinek* nevezik, hagyomány szerint azért, mivel a honfoglaláskor *Kecse* vezér ott szállott át. Szent-Katolna hangzatos nevét Benkő szent katonáról, vagyis a katolikus hitregének sárkánnyal viaskodó Szent-Györgyéről származtatja; azonban valószínűbb, hogy az egyházközség védőszentjétől szent Katalintól ered, mit igazol a pápai

dézsák regestruma is, hol az 1332-ik év rovatában (646. p.) ezt találjuk: „Stephanus sac. de S-ta Katherina solv. 5 ban. ant. et 4 parv.”, mi néveredetének igazolása mellett egyszersmind adat arra is, hogy Szent Katolna a XIV. század első felében már tekintélyes egyházközség volt. „Szent-Katolna újabb építészetű templomát az innen származó Demien Antal, a pesti egyetem egykori igazgatója újjátta fel, s látta el alapítvánnyal, miként a szent-katolnai Bíró és Cseh család is. Szent-Katolnának filiája az alább fekvő *Hatojka*. Szent-Katolnán többször tartotta Háromszék közgyűléseit. Tudomásunk van az 1650-ben jan. 31-én tartott közgyűlésről, melyen dálnoki Kovács Ferencznek hadban szerzett érdemeiért Rákóczitól 1647-ben nyert nemeslevele kihirdetett.”



Bakk Pál: Szentkatolnai krónika című könyv címlapja.

A mongol-mandzsú nyelveknek a helyszínén való tanulmányozására 1869. jún. 14. hajóra szállt Odesszában és Moszkvát át Kazánba ment. Mongóliába 1873. febr. 21. indult el ezer mérföldet tevő újtára Khurenbe a Khalka-mongolok fővárosába a hivatalos mandzsú nyelv tanulmányozása miatt. Ezt az utat 58 nap és éjjel tette meg. Mongóliába 155 napig volt. 1874. febr. közepén haza tért, hogy gyűjteményeit földolgozza. 1879-ben elhagyta hazáját és Törökországba költözött Da-

maszkuszban és később pedig Athénben az arab nyelv tanításából élt.<sup>1</sup>



Dr. Bálint Gábor emléktábla (1994.)

Szentkatolna Bálint Gábor születése 150. évfordulóján emléktáblát állít nagy szülőtte tiszteletére. A tudós szüleinek telke a századunk első felében két család tulajdonába került. A szülői ház helyén *Harai Adolf* épített új lakóházat – ennek a falára került az emléktábla –, míg az udvarrészt *Harai János* építette be. A család emlékét napjainkig a *Bálintok* helynév őrzi, valamint a szentkatolnai iskola, amely 1990 óta a *Bálint Gábor* nevét viseli.

Bálint Gábor emléke az eltelt évtizedek során elhalványodott, rokonságán kívül kevesen tartották számon. Azok az intézmények, amelyekkel életében kapcsolatot tartott, illetve az eszperantisták értékelték, ápták emlékét. Születésének centenáriumán az Erdélyi Múzeum-Egyesület Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztályán György Lajos egyetemi tanár mondott emlékbeszé-

<sup>1</sup> 1871–1874 között Oroszországban járt.

1875–1877 között a Budapesti Egyetem (ma ELTE) magántanára volt, majd részt vett gr. Széchenyi Béla indiai expedíciójában.

1879–1892 között önkéntes száműzetésbe vonult, az oszmán birodalomban dolgozott, majd Dél-Európa városaiban egyetemeken tanított.

1893–1912 között a kolozsvári egyetem urál-altaji tanszékének egyetemi tanára.

1895-ben a Zichy-expedíció tagjaként a Kaukázusban járt.

1913. május 26-án, meghalt Temesváron.

det, (György Lajos: „Bálint Gábor emlékezete”, Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve 1944. Kolozsvár, 1945.). Halálának 70. évfordulójára időzítve pedig Bodor András kolozsvári professzor méltatta tárgyilagosan. (Bodor András: „Az orientalisztika és hazai magyar keletkutatás” II. Kötet 9. 1983.)



A szentkatolnai székelység

A Székely Nemzeti Múzeum sem feledkezett meg egykori támogatójáról; a tudós születése 130. évfordulóján a múzeum évkönyvében Zágoni Jenő adott róla rövid, tartalmas ismertetést. (Zágoni Jenő: „130 éve született Szentkatolnai Bálint Gábor”, Aluta, 1974-75.)

Bálint Gábor sokgyermekes székely (recuperati = hadi szolgálatra) katonacsaládból származott. A kiterjedt család ősi fészke Lemhényben található. Találunk adatot Nagyajtán a Bálint család tagjairól a székelység népesség-összeírásaiban 1635-ben (Székely Oklevéltár, V. k. p. p. 26.) és találunk adatokat 1635-ben Szentkatolnán Bálint István fia Demeter és Bálint György fia Mihok (Székely Oklevéltár, V. k. p. 190.) A Bálint családok egy része a XVII. században *Lemhényből* Szentkatolnára telepedett.

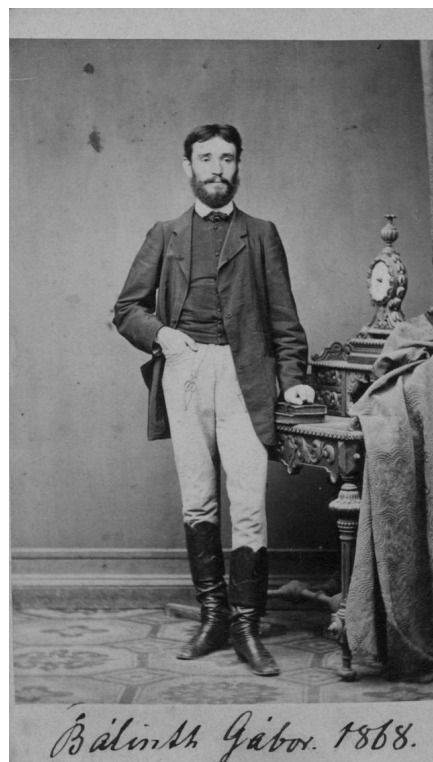
Egy korábbi a lemhényi római katolikus plébánia levéltári adata szerint 1510-ben a lemhényi templom javára a Bálint családnak hét tagja adakozott. (Bakk Pál: Szentkatolnai krónika: Hely- és művelődéstörténeti dolgozatok, Ambrózia: Kézdivásárhely, 2001. p. 178.)

A székely oklevéltár szerint 1635-ben Bálint Istvánt és testvérét Bálint Györgyöt és az ők fiait már Szentkatolnán találjuk.

Ezen családok egyikéből származott Bálint Gábor. Születésének évében 1844-ben leégett Szentkatolna és ez a tüzeset 1848-ban újra megismétlődött. (Falujegyzőkönyv, 1846. március 23. In: Bakk Pál)

A további csapások is növelték a társadalmi bajokat a természeti csapások mellett, újra a közteherviselés, ami császári katonák és a lovaik ellátását jelentette ebben az időben. (Falujegyzőkönyv, 1840. április 14.)

Bálint Gábor 4 évesként még nem érzékelte igazán a Háromszék (e szék három fiúszékből Sepsikézdi- és Orbaiszékekből állott) vármegye önvédelmi harcát amiből Szentkatolna lakossága derekasán kivette részét. (Történelmi Lapok 1896-97.; Dávid Antal: Háromszék nem alkuszik, Bp., Móra Kiadó, 1973.)



Bálint Gábor 1868-ban eredeti fotón

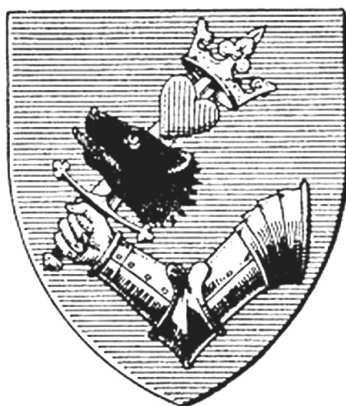
Bálint Gábor édesapja is részt vett a harcokban. A szabadságharc leverése után, igaz, sokkal súlyosabb terheket róttak Szentkatolnára. De a hősiesség kiállásnak akkor is volt eredménye, mert a kivégzések és a terror elmaradása a Háromszék önvédelmi harcából fakadó béketárgyalásoknak egyik kikötése volt.

Külön történelmi érdekesség, hogy Háromszék közel 100 000 fős lakosságával ugyanannyi ágyút tudott önteni, mint az egyesült osztrák-orosz seregnek volt. Ennek a kiállásnak volt köszönhető, hogy a tárgyalások létre jöhettek. (Egyed Ákos: Háromszék 1848-1849, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979. Kibékülés terv p. 160.) Háromszék 1848-as Habsburg-ellenes harcának legbe-

csesebb történeti hagyományink között van a helye. A háromszéki Habsburg-ellenes harc a 48-as forradalom hajtása volt; ez s népi önvédelmi jellege kivételes helyet biztosít számára e korszak történetében. (Egyed Ákos)

„Nem kevesebb hősiességgel s gyakran győzelmesen harcolt Háromszék az oroszok inváziójakor is, annyira, hogy Háromszék területén még akkor is győzelmes csaták folytak, midőn Erdély már veszve volt, midőn Világosnál a szabadságnak sírját megásták.” (Orbán Balázs) *Szentkatolna létszámát az 1850-es évben: 199 házban 1015 fő, 1869-ben pedig 250 házban 1048 fő, 1880-ban 1005 fő, állapította meg Orbán Balázs.*

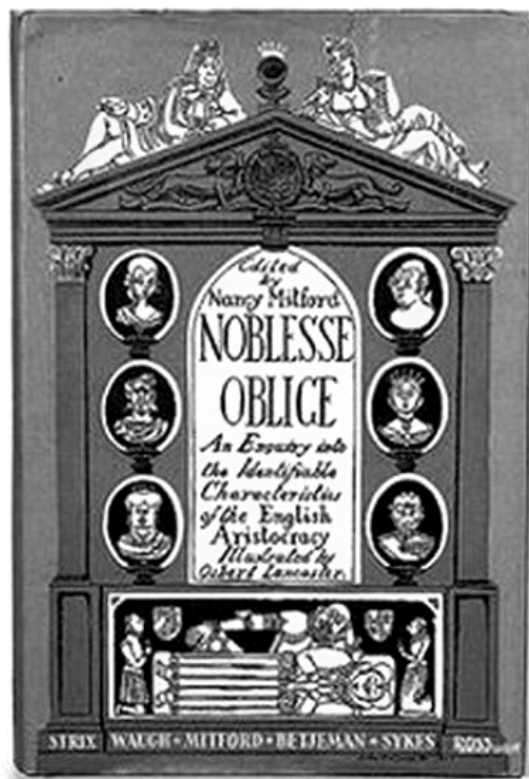
Ha a Kézdiszéki Szentkatolnát a korábbi időkben is vizsgáljuk, akkor hiteles forrásunkhoz, Orbán Balázs székely történetíróhoz kell, fordulunk. „A Székelyföldnek legszebb, legérdekesebb s minden tekintetben legkitűnőbb részét kétségtelenül Háromszék alkotja.”



Ódon Erdély c. könyv illusztrációja (a régi címert)

A székelyek nemzetségi szállások szerint hozták létre a *Kézdi*, Orbai és Sepsi *szék* közigazgatási igazságszolgáltatási és katonai szervezeti területét. Kézdi szék már jól adatolhatóan a XIII. századtól-1876-ig közigazgatási terület Erdélyben, a Székelyföldön, a Baróti-hegység és a Feketeügy folyó közötti síkságon, az Ojtozi-szoros előterében. Északon Kászon szék és Felső-Fehér vármegye, keleten a Kárpátok (Moldva), délen az Orbai szék, D-en és Ny-on Sepsi szék, Ny-on Felső-Fehér vármegye határolta. A székely lakói egy része a XIII. században telepedtek meg, V. István király (1270-72) adományozta nekik az aranyosszéki területekkel együtt, amit előbb II. András (1205-1235) elajándékozott a szászoknak. Az előbb említett *Kézdi*, Orbai és Sepsi *székeket* 5 székely

nemzetség lakta. 1427 már említetik, hogy a székely szervezet élén hadnagy/kapitány áll. Jóval később alakul ki a szervezeti forma, amely a királybíróból és 12 székűlő esküdthől állt.



A nemesség kötelez!

A székely nemzeti gyűléseiket Háromszék központjában, *Kézdivásárhelyt* tartották, a kerületi alkirálybíró elnökletével, résztvevői: a jegyző, 4 rendes és 95 számfölötti táblabíró. A széki rendszert a Habsburg uralkodó Mária Terézia (1740-1780) vármegyévé rendeztette át. 1785-86 között népszámlálást tartottak, a Bach-önkényuralom (1850-60) önállóságát megszüntette, 1849-54: az erdélyi 6 ker. létezése idején ideiglenesen, 1854-60: a 10 kerületre osztás idején is az *udvarhelyi kerületbe* sorolták, Bach bukása után 1860-76: az újabb vármegyerendezésig ismét önálló, majd Háromszék vármegyébe osztották, melynek kézdi járása lett.

„Háromszék címere egészen korunkig megtartotta a Mátyás kora előtt használt őszékely címet; mi páncélos kar által tartott szablya, melybe medvefő, szív és korona van tűzve, kétfelől – az újabb címerbe is felvett – nap és hold. A régi dicsőség e jelvényének megőrzésére valójában leghivatottabb Háromszék, hol a régi címert égisze alatt a régiek hősiessége is fenntartott, mintha e címert – mely

múltat és jelent egybe köt – a „*noblesse oblige*” elv alapján kötelezte volna az utódokat az ősök szebb erényeinek szeplőtelen megőrzésére; mit

Háromszék hűn teljesített, s azért méltó arra, hogy büszkén tűzhesse ki az *ős Székelyföldnek* dicsfény környezte régi címerét.” (Orbán Balázs)



**I**llyés (sepsi-szentiványi). \* 1602-ben Illyés Imre és András mint nobilesek Rudolf király hűségére esküsznek fel; 1614. és 1635-ben Illyés János és Ferencz lustrál.<sup>3</sup>

A család további története ismeretlen.

**I**llyés (baróthi). II. Rákóczy György 1655 július 6-án a stroesti táborban baróthi Illyés Andrásnak ad primipilátust.<sup>4</sup>

**I**llyés (imecsfalvi). Ezen családból 1614-ben Illyés János<sup>4</sup>, 1635-ben János fiai: János és István valamint Tamás és Benedek lustrálnak.<sup>4</sup>

Leszármazóik közül ma Illyés Lajos és Gergely él.

**I**llyési (zabolai). Ezen székely család tagjaival a XVII. században gyakran találkozunk; legelőbb 1602 márczius 29-én nyertek primipilátust.<sup>5</sup>

1609 október 12-én Illyési Ferencz, ki 1635-ben a hét bírák között lustrál, nyert nemes levelet.<sup>5</sup>

1614-ben Illyési Gáspár, István, Bálint, Ferencz, Miklós, Tamás és Péter fordulnak elő.<sup>4</sup>

Az 1635 évi conscriptioiban pedig 17 tagja van feljegyezve.<sup>5</sup>

**I**llyéssy (bölöni). A XVI. és XVII. században szereplő székely család, melyből Illyéssy Bálint de Bölön azon actusnál szerepel, midőn János király 1531 július 5-én Miklósvárazéket önálló törvényhatósággá declarálja;<sup>6</sup> ugyanezen Illyéssy Bálint 1546-ban Monyoros községgel a Simon-árka nevű jószágáért perel;<sup>6</sup> Illyéssy Kristóf 1554 június hó 9-én köteleztetik Illyéssy Kozmánának negyedrészes örökségét kiadni;<sup>6</sup> Illyéssy Kozma 1558 május 8-án Izabella királyné széke elé idéztetik;<sup>6</sup> Illyéssy Gáspár és András II. János királytól 1567 márczius hó 5-én Nagy-Ajtán 4 ház jobbágyot kap; Illyéssy Ferencz, ki a bölöni várba szerelt falusiak által 1690-ben hozott új constitutionál mint választott bíró szerepel, időközben azonban elhal s helyette Domokos János junior ír alá<sup>6</sup> és Illyéssy Gáspár 1635-ben mint nobilis lustrál<sup>6</sup>, de magtalanul halván el, jószágait Nemes Tamás kapta.

Pálmay József: Háromszék vármegye nemes családai (Abod-István) című könyv 214. oldala

Ilyen körülmények között indult a kis Bálint Gábor az egykori szülőháztól először a mai kántori lak helyén lévő szentkatolnai katolikus felekezeti iskolába, amelyről ő később önéletírásában hű képet rajzolt. („Szentkatolnai Bálint Gábor önéletrajzi naplótöredéke”, közléteszi Zágoni Jenő. Aula, 1980-81. 157-187. p.) Sajnos, ez a munka nem fejeződhetett be; a rendkívül izgalmas, változatos – a maga nemében páratlan – életéből az első harminc évet (1844-1874) öleli fel. Külön figyelmet érdemelnek a XIX. század közepének a szentkatolnai iskoláját leíró, valamint a korabeli orosz birodalombeli állapotokat megörökítő részei. A kézirat a szegedi Egyetemi Könyvtár tulajdona. Odakerülésének körülményei valószínűsíthetően

Dr. Miskolc Dezső marosvásárhelyi egyetemi tanárnak köszönhető.

Tizenkét éves, amikor beíratják a kézdivásárhelyi elemi iskolába, aztán Csíksomlyón, Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen, majd Nagyváradon tanul tovább és ott érettségizik. Már 16 éves, amikor megszületik testvére Benedek a későbbi híres fametsző művész. Bálint Benedek munkásságát a kiállításain megismerte Kolozsvár, Budapest, Párizs és London. Testvére 1920-ban halt meg. Bálint Gábor volt szüleinek (anyja imecsfalvi Illyés Ágnes és apja szentkatolnai Bálint Endre) a harmadik gyermeke, aki után következett még kilenc fiú- és leánytestvér.

1-ső atyai nagyapja volt Bálint István, 2-odik nagyapja (dédapa) Bálint György, 3-dik nagyapja (üknagyapa) szentkatolnai Bálint Endre.

Szentkatolnai Bálint Endre	1716-1780
Szentkatolnai Bálint György	1751-1835
Szentkatolnai Bálint István	1796-1824
Szentkatolnai Bálint Endre	1818-1880

A szentkatolnai előnevet nem Gábor vette fel először, hanem ősei I. Rákóczy György (1594-1648) erdélyi fejedelem korában törzsökös szentkatolnai birtokosok voltak. Az 1635-ös Lustrakönyv szerint Bálint névvel lustrál a *primipilus* (lófő székelyek) között. Az ifjabb Bálint Györgynek – aki igazi székely nemességének igazolását – leközi az önéletrajzában. „Bálint György, aki tényleg is a fent nevezett Szentkatolnán birtokos, igaz, kétségbe nem vont székely nemes, a Katona Székelyek rendjéből, hogy birtoka székely örökség, s hogy elődei is a sokszor említett Szentkatolnán laktak éltükben, székely nemesi kiváltságnak örvendtek s azzal éltek...” „A régi katona székelyek közt, mint Primipilus lustrál akiket, az egyes Székelyeket Verbőczy Hármass könyve III-adik részének 1-edik fejezete valamint a legújabb és a legfelsőbb rendeletek is kiváltságos állapotukban törvény szerént megtartandónak rendeltek... Kiadták Szentkatolnán 1806. szeptember 18-án.”

„Emlékszem, hogy a szomszéd falukból tágas udvarokon gyülekezett székely katonák fakarddal tanultak vívni.” (Részlet Bálint Gábor kéziratából)

„1852-edik év késő őszen, mondhatni telén a szentkatolnai falusi iskolába adtak...

Legelőbb is leírom Szentkatolna akkori szellemi állapotát, azután iskoláját és a tanítási módot.

Szentkatolna Háromszék egyik kis községe volt, de legintelligensebb faluja, mert az én gyermekkoromban a következő családok lakták azt, amelyeknek fejei legalább hatosztályú gymnasiumot végzett emberek voltak, de voltak olyanok is kik líceumot és jogot végeztek:

*Bakk* (igy ejti a Székely és nem *Bak*: 3 primor testvércsalád.

*Bálint* 1 katona-rendű család.

*Bánfy* 1 katona-rendű család. etc.

Összesen 53 intelligens család. Természetesen voltak jobbágy-rendű családok és zsellérek is...”

(„Szentkatolnai Bálint Gábor önéletrajzi naplótöredéke”, közléteszi Zágonyi Jenő. Aula, 1980-81. 157-p. 165.)

„Mint hogy ama korban az iskolába járás nem volt kötelező, hanem egészen a szülők tetszésére volt bízva gyermekeik iskoláztatása: az iskolába járok száma lehetett vagy 40-45; 15 leány és 25-30 fiú. A tankönyv, azaz ábécés könyv külön volt a leányok és fiúk számára.

A leányoké kezdődött a nagy és kis ábécével, amely után jött több oldalon a szótagolás akkori nyelven szillabizálás be-á = bá, bé-i = bi. Ezt követték az imádságok és a Száz kérdés. A fiúk ábécés könyve két nyelvű volt latin és magyar...” Kőrösi Csoma Sándor példáján lelkesülve érettségi után Bécsbe indul keleti nyelveket tanulni.

„... Bécsbe mentem, ahol az egyetemen a jogi szakot hallgattam, a bölcsészeti karnál arab nyelvet, a keleti akadémián pedig a perzsa nyelvet tanultam. A könyvtár kéziratok osztályában perzsa történeti művekből kezdetem fordítani, amely fordításaimat Horváth Mihály püspök úr vett meg.”

Majd visszatér Magyarországra és Pesten folytatja egyetemi tanulmányait. Jogot tanul, bírói vizsgát tesz 1871-ben, de minden szabadidejét a keleti nyelvek elsajátítására fordítja.

„A nyári szünidő alatt a gróf Kuun családnál voltam, mint vendég és együtt utaztunk Erdélyben és Irene grófnétól spanyolul tanultam. Még 1868/9 években Budapesten a bölcsészeti karnál olaszt, francia és perzsa nyelvet. Vasárnap délutánonként eljártam a skót templomba, hogy a nehéz angol kiejtést ott tanuljam.”

Megismerkedik Vámbéry Árminnal és Fogarassy Jánossal, akik pártfogolják a fiatal nyelvtudóst. Ennek köszönhetően a Magyar Tudományos Akadémia ösztöndíjasaként Ázsiában tanulmányozhatta a magyar és a mongol nyelvek rokonságot 1871-74 között.

Amikor hazatér közléteszi a tanulmányútja eredményeit és egyetemi magán tanári állást kap Budapesten és feleségül veszi Spilmann Rozáliát.

„Fogarassy János halála után egy ideig Arany János támogatta. Karrierjét azonban Budenz József irigysége megtörte, aki szintén mongol nyelvet akart foglalkozni, bár tehetsége jócskán elmaradt Bálint mögött. Ekkor hatalmi eszközökkel akadályozta meg azt, hogy Bálint egyetemi tanár legyen. Történt ez annak ellenére, hogy hazatérte után be-



számolóinak hallatán többen, köztük Vámbéry Ármin, Hunfalvy Pál és Ballagi Mór az akadémia külső tagjának is ajánlotta a tehetséges keletkutatót. Mongóliai utazását Czuczor Gergely „A magyar nyelv szótárának” egyik írója is támogatta.”

1877-78-ban egy újabb ázsiai út következik, majd itthon éles vitába keveredik a finnugor elmélet kitalálóival-fenntartóival.

Erre utal az Akadémia akkori főtitkárának, Arany Jánosnak már jól ismert kétsorososa:

„*Igazi vasfejű székely a Bálint, / Nem arra megy, amerre Hunfalvy Pál int.*”

Az egyre jobban elfajuló viták után a fiatal tudós feleségével együtt elhagyja hazáját és önkéntes száműzetésbe vonul. „Később Siestraljoki nevű finn telepre a főváros közelébe, hogy az utazásom alatt elhomályosodni kezdett finn nyelvismeretemet felújítsam. Nem azért mintha Hunfalvy és a porosz-szláv Bundez nyelvészetének helyességét elismerném... Eleget is bántott az, hogy nem volt a bizonyos tekintetben szegény budapesti Akadémiában senki, aki azt kérdezte volna a finnező akadémikusoktól, hogy láttak-e már egy igazi turáni nyelvtant?”

*Bálint Gábor Kolozsváron adta ki legnagyobb művét: a kabard–latin–magyar szótárát, amely Veres Péter etnográfus, a Néprajzi Kutatóintézet főmunkatársa szerint minden idők legjobb szótára.*

Több mint egy évtized múltán tér vissza szülőfalujába. Aggodalommal töltötte el szülőföldjének elmaradottsága és az ebből eredő szegénység. Erről tanúskodik *Mikor kezdődött a székelység nyomorúsága?* című írása is. (Székely Nemzet, 1901. évi 19. szám) Segítő szándékának kisugárzása a XIX. század végén serkentőleg hatott Szentkatolna életére, amelyet az akkori történet változások igazolnak.

Bálint Gábor első igazi méltatása 1944-ben történt Kolozsváron. Ezt követően Szentkatolna tanítója, Bakk Pál 1969-ben közreadta a Bálint Gáborról gyűjtött helyi megemlékezéseket. Magyarországon előbb Kara György foglalkozott Bálint Gábor anyagaival (kiadta levelezése egy részét, az Akadémiának írt jelentését, stb.), majd Bese Lajos és Nagy Lajos adott ki kisebb részleteket mongol népköltészeti gyűjtéseiből. Bálint volgai tatár gyűjtését Berta Árpád dolgozta fel és adta ki 1988-ban, míg az 1990-es évek óta Birtalan Ág-

nes készíti kiadásra Bálint Gábor kalmuk és halha gyűjtéseit és nyelvi anyagát. A rendszerváltást követően, a szentkatolnai iskola felvette Bálint Gábor nevét, majd az erdélyi értelmiségiek 1994-ben, születésének 150. évfordulóján Szentkatolnán és Kolozsvárott tudományos ülést tartottak. A 'Halotti beszéd' legrégebbi nyelvemlékünkben a 'látjátok feleim szümtükkel mik vagymunk' áll és nem a 'látjátok feleim szümtükkel, *hogy* mik vagymunk'." Bálint Gábor ezzel a fontos megállapítással jelzi, hogy a magyar nyelv, – mint ahogy a nép is – nem az alárendelést, hanem a mellérendelést kedveli. (Szentkatolnai Bálint Gábor: „A tanul nyelv a turáni nyelvek sanskritja”, 1888, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyeslet Kiadványa, V. kötet, 1. füzet, 47. p.)

Bakk Pál szentkatolnai helytörténész véleménye „Azok a pesti tudós körök viszont, amelyek országunk gyarmatosítóinak kiszolgálóivá szegődtek egykor, Bálint Gábor munkásságának tudományos eredményeit nemhogy nem ismerték el, de bosszúból és irigységből még a tudományos életből is igyekeztek kizárni őt. Valóságos vesszőfutásra kényszerítették az igazáért határozottan kiállni kész Bálintot. A sors keserű fintora, hogy olyanok jelölték ki a magyar nyelvrokonság alapjait, mint a nemzettől idegen Budenz József, aki alig tudott magyarul, valamint Hunsdorfer, aki nevét Hunfalvyra magyarosította, míg az anyanyelvéhez és -nemzetéhez hű magyar tudós érveit teljesen mellőzte az akkori idők hivatalossága. Elégtételt jelenthet viszont számunkra, késői utódok számára, hogy napjainkban számos ismert magyar és külföldi Kelet-kutató tudós küzd Bálint Gábor tudományos érdemeinek a legmagasabb szinten történő elismertetéséért.

Bálint Gábor szobra, bárhol is álljon az, a mai értékválsággal jellemezhető, globalizálódó világban számunkra emlékeztető jel, hagyományaink őrtüze. A mai s az eljövendő nemzedékek számára töretlen akaraterőt, kitartó helytállást, életerőből fakadó önbizalmat sugároz, továbbá az anyanyelvhez és a szülőföldhöz való ragaszkodást, egyszerűen: a megmaradás parancsát.”

Bakk Pál gyűjtésében idézzük fel a századunk közepén még ő beszélt olyan idős emberekkel, akik látták vagy éppen személyesen ismerték az idős professzort.



A Bálint-házaspár (Korabeli felvétel)

## Bakk Pál a Szentkatolnai Krónika című könyvből

A 90 éves *Pál Mária* Bálint Gábor alakjára így emlékszik vissza: Egyenes tartású, középmagas, gyors mozgású, kemény ember volt. Dús szakálla, dús fekete haja, széles homloka és éles villogó szemei voltak. Szülei halála után Szentkatolnán rokonainál, legtöbb időre húga családjánál szállt meg. Gyakran látogatott el rokonához Bakk Ádámhoz, de felkereste Katalin testvérét is. Szentkatolna ifjúsága az akkor fiatal Hamar Endre vezetésével nemegyszer találkozott vele Serény László lakásán, ahol csodálkozva hallgatták a nagy utazótudós érdekes előadásait.

Nagyapám Dr. Bakk István Szentkatolnán öccsének Bakk Lászlónak mesélte el a Bálint házaspárról, amit Bakk Pál helytörténész megörökített a Szentkatolna Krónikájában. Ami a történet szerint így hangzott: a Kézdivásárhely felé kocsikázó Bálint-házaspár nyújtotta látványt: „A sárga homokfutó kocsi hátsó ülésén feszes testtartással ült egymás mellett a Bálint házaspár. Vállukról világos színű bő gallér omlott térdükre. Fejükön drapp színű trópusi sisak magasodott. Egyik kezük az oldaluk mellett lévő esernyő fogóján pihent.”

Ezt a látványt szentkatolna népe hamar megszokta, csupán a kézdivásárhelyi járókelőknek tűnt fel.

Függetlenül attól, hogy öltözködési kultúrájuk eltért az átlagtól, ő maga szerény, barátságos ember volt. Gyűlölte a hazug embert, és kerülte a kép-mutató ember társaságát is. Az anyanyelv mellett egyedüli idegen nyelvnek az eszperantót ajánlotta, mint nemzetközi nyelvet a népek közötti kapcsolatteremtésben.

*„Az 1890-es években arról értesülhetünk, hogy az Athéni Egyetemen arab nyelvet oktatott. Külföldi sikerei ellenére itthon mégsem ismerték el, mert megszerzett tudása alapján szembehelyezkedett a finnugor nézettel, és semmilyen nyomásra nem ismerte el annak helyességét. Bálint azt állította, hogy a magyarság a 150 milliós turáni nyelvek egyik önálló ága, és szoros kapcsolatban van a mongol nyelvvel. Ez azonban nem mongol, hanem inkább hun rokonságot feltételez.”*

A kolozsvári tudományegyetem hallgatóinak a kérésére eszperantó nyelvtant sokszorosított és eszperantó tanfolyamot indított. (A korabeli egyetemi lapok, Kolozsvári Egyetemi Lapok 1897. október 2.) A tudós szentkatolnai látogatásai egyre gyűrűltek egy évvel a nyugalomba vonulása után, Temesváron a Piffel házban a régi Hunyadi út 14. szám alatt hunyt el 1913. május 26-án 69 éves korában. Szentkatolnán 2009. szeptemberében a negyedik alkalommal megszervezett szentkatolnai falunapok legkiemelkedőbb eseményeként került sor vasárnap az ünnepi szentmisét követően a falu legnagyobb szülőtte, a harminchárom nyelvet beszélő Bálint Gábor orientalista nyelvtudós egész alakos szobrának leleplezésére. A Petrovits István sepsiszentgyörgyi képzőművész alkotta szobrot a polgármesteri hivatal állíttatta a főtéren kialakított kis parkban. Az ünnepségen és a falunapokon Bükkösd és Tardona testvértelepülés küldöttsége, valamint Tamás Sándor, a megyei önkormányzat elnöke is jelen volt. Elsőként Tusa Levente polgármester köszöntötte a résztvevőket, a határon túlról érkezett vendégeket, a megjelent kézdiszéki polgármestereket. A százhatvanöt évvel ezelőtt született nyelvész életét és munkásságát Jakab Jolán történelem szakos tanár és Bakk Pál helytörténész, nyugalmazott tanító ismertette. Mindketten azt emelték ki, hogy a hosszú évtizedeken át méltatlanul elfelejtett és mellőzött nyelvtudós emléke él és élni fog a szülőfaluban, hiszen szebb bizonyíték nincs erre, mint az idén felállított két szobor. (2009. június 13-án, az iskola udvarán



avatták fel Vetró András Bálint Gábor-mellszobrát.)



A Dr. Szentkatolnai Bálint Gábor szobra

*Akit hazája és a nagyvilág értékel, annak emlékét a szűkebb szülőföld is kell, hogy ápolja s továbbadja a jövő nemzedéknek. A mai ünnepség nemzeti értékeinknek megbecsülésére is figyelmeztetni kíván. A kis nép a számot, a nagyságát és az erőt becsülettel, a szív és a szellemi erejével pótolhatja.*

Szentkatolna népe ilyen gondolatoktól vezérelve tartotta feladatának Bálint Gábor emlékének megtartását és kiemelését a feledés homályából. Ahhoz sem fér kétség, hogy ez a hagyomány csak akkor lesz élő és töltheti be funkcióját, ha ápolása folyamatos és átgondolt. Erre buzdít az országunkban kibontakozó nagyarányú hagyományörző és -feltáró tevékenység is.

Amint Bálint Gábor maga mondta – „az, ki tudományával, még ha nyelvész is, az valamely nemzetnek nem emelésére, hanem önbizalmának csökkentésére törekszik, nem kenyeret érdemel azon nemzet részről, hanem egyebet.” (Székely Nemzet, 1896. 1.)

#### VÁLOGATÁS BÁLINT GÁBOR MUNKÁIBÓL

Bálint Gábor: A honfoglalás revíziója vagyis A hun, székely, magyar, besenye, kun kérdés tisztázása, Kolozsvár: Szerző, 1901 Kolozsvár: Gombos Ny. 206 p.; 19 cm

Bálint Gábor keleti levelei, bev. Kara György; [kiad. a] Kőrösi Csoma Társaság. Budapest: Kőrösi Csoma

Társaság, 1973 Budapest: ELTE soksz. [80] p.: ill.; 24 cm

Bálint Gábor (1844-1913): A mandsuk szertartásos könyve, Budapest: Akadémia, 1876. 16 p.; 23 cm

Bálint Gábor: Török nyelvtan: alak-, mondattan, olvasókönyv és szótár: kézikönyvül és magántanulásra, Budapest: Egyet. Ny., 1875. XVI, 303 p.; 23 cm

Bálinth Gábor jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól: melléklet öt khálmik dano hangjegye. Budapest: Eggenberger, 1874.19, [13] p.; 23 cm. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből

Gabriel Bálint: Tamulische (dravidische) Studien [S.l.]: [s.n.], [1898] Budapest: Franklin Ny. 432 p.; 29 cm,

Szentkatolnai Bálint Gábor: Kabard nyelvtan, [Kolozsvár]: [s.n.], [1901]. 320 p.; 21 cm

Szenkatolnai Bálint Gábor: Kazáni - tatár nyelvtanulmányok, Budatest M. Tud. Akadémia, 1875. Budapest: Pesti Könyvny. 23 cm

Szentkatolnai Bálint Gábor: Párhuzam a magyar és mongol nyelv terén: magyar mongol két nyelvet egyenlítő irat Budapest: Hornyánszky Ny., 1877. XXX, 62 p.; 25 cm

Szentkatolnai Bálint Gábor: Párhuzam a magyar és mongol nyelv terén, Budapest: Hornyánszky Ny., 1877. XXX, 62 p.; 26 cm

Szentkatolnai Bálint Gábor: Borcsa János, Bodor András, Péntek János, Berta Árpád, Bakk Pál és Senga Toru tanulmányai. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyes., 1994. 36 p.: ill.; 24 cm (Erdélyi tudományos füzetek)

Szentkatolnai Bálint Gábor: A tamul nyelv a turáni nyelvek sanskritja, Erdélyi Múzeum Egylet, Bölcsélet-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztály kiadásában, 1888. Kolozsvár, V. kötet

Szentkatolnai Bálint Gábor: Válogatott írások, Zágoni Jenő szerkesztésében és kiadásában, 2005. Budapest

Szentkatolnai Bálint Gábor: A magyar nyelv dél-Indiában, Magyar Menedék Könyvesház, 2008. Budapest

Acta reg. scient. Univers. Ung. Budapest. 1876. 42. Akadémiai Értesítő 1890. 169.

Szinnyei Repertórium. Tört. I. 682. 693. M. Könyvészet, 1876. 1877.

Petrik Könyvészte

Pesti Napló 1879. 107. 108. 111. sz. Vasárnapi Ujság, 1875. 48. sz. (arcképpel)